

РЕЦЕНЗИЯ

на докторската дисертация на проф. Клара Тонева

**„ДОКТРИНАЛНОТО ПРОТИВОБОРСТВО МЕЖДУ
ХРИСТИЯНСТВОТО И ИСЛЯМА (според Ерес 101^{-ва} на св. Йоан
Дамаскин)“**

за присъждане на научната степен „доктор на науките“

от проф. дбн Емил Трайчев

Представения научен труд на проф. Клара Асенова Тонева ме води към многостранен поглед на наблюдението, защото впечатленията ми са непосредствени при всяка степен от цялостното ѝ преподавателско и научно израстване.

Обикновено в такива случаи се прибегва до изкушаващата терминология за „възпитаник“ от студентската скамейка до вечния извисяващ се връх на научния възход. Никога не съм приемал за първостепенна контролната функция на един изследовател над друг, винаги съм дълбоко споделял убеждението, че самобитният ум и от най-ранното пробуждане на интереса за наука се стреми към свобода в контекста на наследеното и приемствеността, и в цялостния мащаб и сила на словото, докато средният „занаятчийски“ слой на амбициите търси ниша, сигурност, и комфорт на протежирането.

В началото на своята преподавателска и научна дейност Тонева прояви подчертан интерес към разнообразните явления в сферата на историята на религиите, и по-конкретно исляма. Тя се задълбочаваше в областта, разширявайки по хоризонталата на конкретни периоди и

вертикалата на историческото време представата си за този важен религиозен феномен. От един момент нататък натрупванията в тази сфера доведоха и до преосмисляне и допълване на общоприети схващания в областта, не като самозатваряне и извеждането в култ на саморазвойните вътрешни процеси, а като целенасочен прилив на духовни стойности.

Ярко свидетелство на това е и предложената Дисертация **„ДОКТРИНАЛНОТО ПРОТИВОБОРСТВО МЕЖДУ ХРИСТИЯНСТВОТО И ИСЛЯМА (според Ерес 101-ва на св. Йоан Дамаскин)“**. Този труд представя пред научната общност в съдържателната си част характер на учен, освободил се от педантичното наблюдение в изкристализирали вече връзки и отношения. Тежкият синдром на науката за рецепцията на фактология и диктатура на конкретата при Тонева е само една съставка от профила и ъгъла на наблюдение. Достойнство на дисертацията е, че тя изхожда от суверенността на многостранния религиозен процес без „заточение“ в собствените си рамки.

Спазвайки традицията на Катедрата по систематическо богословие, Клара Тонева пожела да се хабилитира по буквата на закона, според който дисертацията и серия от публикации са достатъчно основание за обявената процедура. Докторската дисертация включва Предговор, Увод, седем глави, Заключение, Списък на съкращенията и Използвана литература. Обемът ѝ е 453 страници; използваните източници са 778, а бележките под линия са 1111. Първата глава е своеобразен анализ и синтез на появата и идейното доктринално оформяне на исляма, като са взети под внимание трудовете на редица изтъкнати български и чуждестранни арабисти. Търсейки вътрешна опора в различните научни прочити или по-скоро във високия разред мислене на интелектуалното сдружение на близки умове, Тонева всъщност разширява изследователския фокус, освобождава го от обичайните и традиционни пространства към територията, където гражданин е само талантът.

Тази тенденция, която подкрепям, намира логическо продължение във Втора глава, „Християнство и ислям: духовно-исторически контекст на взаимодействието“, в която се проследява духовно-историческия фон на взаимодействието между юдео-християнската традиция и исляма. В Трета глава, „Таухид срещу християнската триадология“, изследователският дискурс търпи надграждане с оглед на съществения и централен въпрос за откровението. Представени са християнските доводи за непостижимостта на троичната тайна срещу ислямското възприемане на триадологията като „сдружаване“. Четвърта глава е посветена на славата и силата на Кръста Христов. За св. Йоан Дамаскин целият живот на Иисус Христос е изкупително дело, а Кръстът Христов е кулминацията му. В Пета глава вниманието е насочено към християнското и съответно към ислямското разбиране за общност. Шеста глава, „Спасение или сполука: две различни антропологии“, проследява основните принципи, на които се гради християнската антропология, теоцентрична по характер, и съответно на ислямската, която е непосредствено свързана със създаването на историческото самосъзнание. В последната, Седма глава, наред с главния въпрос за Съдния ден, е отделено внимание и на междурелигиозния диалог в контекста на доктриналните различия между християнството и исляма. Тази част на изследването е своеобразен връх, но по-правилното и съответното е – високо плато. Изводът, който прави Тонева, е, че „доктриналните различия ще останат, но от съвместните усилия на християните и мюсюлманите зависи те да не прераснат в разломи“ (с. 30, Автореферат).

Всъщност Докторската дисертация на Клара Тонева не е само полемичен труд, с подчертано критичен анализ на по-важните доктринални различия по оста християнство-ислям, а обхваща широко изследователско поле, входът към което е Ерес 101-ва на св. Йоан Дамаскин, където де факто се осмисля и очертава реинтерпретацията на православната богословска

традиция, и съпреживява динамиката на надграждане на ислямската религиозна идентичност в по-сетните векове. Приемам този амбициозен изследователски прочит за очевиден и безспорен приносен момент на Докторската дисертация. Свидетели сме на творческо разгръщане на белите полета, на свободните територии, даващо сили на взаимопроникването и неговото осъзнаване от изследователската наука. Това не е глобалният съвременен интернетен свят, а съществуваща не от вчера възможност за многопланово проникване в естеството на религиозната и културна история на човечеството, понякога безгрижно заобикаляна или незабелязвана в присъщия ѝ мащаб.

Територията на Дисертацията намира интелектуален уют и хармония в съвместяването в съдържателен план на патристичните историко-богословски въпроси на вярата и специфичния църковно-богословски подход, отразени чрез ранните критични позиции и богословски размисли за исляма в творчеството на св. Йоан Дамаскин.

Друг приносен момент на тази Дисертация е високо ерудираното средоточие на разнопосочни инерции и аналогии в заявления изследователски патос, което предполага огромен труд и емпирична дисциплина на изследователя.

Подобен огромен труд носи и определени рискове. Не навсякъде присъства обемно съответствие на посветеното изследователско внимание и значимостта. Усеща се прекалено увеличаване на обема на словесната площ. Сравнителните паралели понякога търсят цел и я намират в историята в несъответствие с природата на временните пластове. На моменти се усеща разхвърляно натрупване на доказателственост, която противопоставя в единен план концепции, разделени от векове, или ги приема с анахронични аргументи. В много случаи цитираните извори са по втора ръка.

Въпреки посочените забележки, трудът има високо научно достойнство както при очевидните заслуги на Тонева в практическата

насоченост на изследването, така и с несъмненият му принос в развитието на научната специалност „История на религиите“ в 100-годишната история на Богословския факултет.

В заключение, убедено препоръчвам на уважаемото научно жури, предвид дългогодишната работа на Клара Тонева като преподавател и строител на богословието в България, при несъмнения ѝ научен и дидактичен авторитет във висшето богословско образование у нас, да ѝ бъде присъдена научната степен „доктор на науките“.

проф. дбн Емил Трайчев